

[Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_643/page?text=

11. Про затвердження Порядку суднового постачання в морських і річкових портах України, відкритих для заходу суден закордонного плавання: Постанова Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2009 р. № 846 // Офіційний вісник України. — 2009. — № 61. — Ст. 2160 (втратила чинність).

12. Митний кодекс України від 13 березня 2012 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2012. — № 44-45, № 46-47, № 48. — Ст. 552.

13. Прокопенко В.В. Митні операції на повітряному транспорті: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.07 / В.В. Прокопенко. — Одеса, 2005. — 191 с.

14. Пашковська Л.І. Адміністративно-правове регулювання діяльності суднових постачальників: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Л.І. Пашковська. — О., 2008. — 18 с.

15. Зотенко О.О. Митне провадження на морському транспорті: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / О.О. Зотенко. — О., 2011. — 18 с.

УДК 351.713 (477)

Сєрих О. В., к.ю.н., доцент кафедри
цивільного та господарського права і процесу
Міжнародного гуманітарного університету

Деліктологічні дослідження порушень митних правил: історіографія, сучасний стан та перспективи розвитку

У статті представлено аналіз історії розвитку наукових вчень про митну деліктність, її причини і умови, профілактику порушень митних правил. Виокремлюються основні етапи деліктологічних досліджень порушень митних правил, охарактеризовано їх сучасний стан, визначено основні тенденції розвитку. Наголошується на необхідності визначення місця митної деліктології в системі правових наук.

Ключові слова: адміністративна деліктологія, митна деліктність, митна деліктологія, порушення митних правил.

В статье представлен анализ истории развития научных учений о таможенной деликтности, ее причинах и условиях, профилактике нарушений таможенных правил. Выделяются основные этапы деликтологических исследований нарушений таможенных правил, охарактеризовано их современное положение, определены основные тенденции развития. Подчеркивается необходимость определения места таможенной деликтологии в системе правовых наук.

Ключевые слова: административная деликтология, таможенная деликтность, таможенная деликтология, нарушения таможенных правил.

The article presents an analysis of the history of scientific theories concerning custom tort, its causes and conditions, prevention of violations of customs regulations. The main stages of tort research of the violations of customs regulations were distinguished, their current state was described, and the main tendencies of the development were defined. The necessity to determine the custom torts study place in the system of legal sciences was accented.

Keywords: the administrative torts study, custom torts, the custom torts study, the violations of customs regulations.

Актуальність теми. Дослідження теоретичних та практичних аспектів порушень митних правил в Україні є актуальним напрямом сучасної митно-правової науки. Ефективне вирішення проблемних питань боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил неможливо без деліктологічних знань про природу порушень митних правил, їх стан, динаміку, структуру, фактори, що обумовлюють їх вчинення.

Володіння деліктологічними знаннями про порушення митних правил дозволить відповісти на питання, які постають як перед науковцями, так і перед практичними працівниками: чому особа скоїла порушення митних правил? Чому існує митна деліктність? Які фактори впливають на динаміку порушень митних правил? Як підвищити ефективність роботи щодо попередження порушень митних правил? Відповідь на ці та інші питання можливо надати лише за умови глибокого та всебічного вивчення наукових ідей про порушення митних правил як негативне соціально-правове явище.

Аналіз наукових поглядів, за якими історично розвивалися деліктологічні знання про митну деліктність та її характеристики, причини та умови, що сприяють вчиненню порушень митних правил, заходи щодо їх попередження, дозволять сформувати митну деліктологію як самостійну науку, яка у даний час перебуває у стадії зародження і становлення.

Аналіз останніх досліджень. Проблема адміністративної деліктології присвятили свої праці такі вчені як Д.М. Бахрах, Е.Є. Гензюк, В.В. Денисенко, А.М. Дерюга, Є.В. Додін, Т.О. Коломєць, М.П. Мишляєв, М.І. Нікулін, О.І. Остапенко, С.Д. Подлінець, В.І. Ремньов та ін. Порушення митних правил досліджували Ю.М. Дьомін, Л.М. Дорофєєва, А.В. Зименко, О.Б. Єгоров, С.В. Ківалов, Б.А. Кормич, А.В. Мазур, П.В. Пашко, Д.В. Приймаченко, В.В. Прокопенко, О.П. Федотов, В.В. Ченцов та ін. З деліктологічних позицій порушення митних правил вивчали С.О. Баранов, Н.М. Дукова, С.Ю. Дьоміна, В.А. Суворкін, О.В. Константа, А.А. Мудров, І.М. Романенко та ін.

Останнім часом особлива увага вчених акцентується на організації боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил. У 2009 році вийшов у світ навчальний посібник «Організація боротьби з митним правопорушеннями та контрабандою», підготовлений Є.В. Додіним, в якому автором розглядаються методи, заходи та засоби боротьби з митними злочинами. У 2010 році вийшло друге видання виправленого та доповненого навчального посібника «Організація боротьби з митним правопорушеннями та контрабандою».

У той же час, на жаль, в науковій та учбовій літературі недостатньо уваги приділяється питанням теорії митної деліктології — науки, метою якої має стати вивчення про незлочинні правопорушення у сфері митної справи. Залишаються малодослідженими витоки деліктологічних знань про порушення митних правил. Вчення про розвиток, становлення нового наукового напрямку — деліктології порушень митних правил не систематизовані, тобто не створено історіографію митної деліктології. Разом з тим, лише на підставі ґрунтового, всебічного аналізу передумов виникнення наукових вчень про порушення митних правил можна

отримати найбільш глибоке розуміння про їх сучасний стан, виявити існуючі проблеми і визначити шляхи їх вирішення.

Саме тому **метою статті** є створення історіографії наукових знань про митну деліктність, надання характеристики сучасного стану та визначення перспективних напрямів деліктологічних досліджень порушень митних правил.

Виклад основного матеріалу. Довгий час митно-правова наука не проявляла інтересу до митної деліктності як до соціального-правового явища, її детермінантів, заходів щодо попередження порушень митних правил, а дослідження вчених в основному ґрунтувалися на доробках фахівців у галузі адміністративної деліктології. Накопичений досвід у цій галузі має бути застосований, але потребує переосмислення і аналізу із врахуванням сучасного соціально-економічного і політичного стану України, нових тенденцій у розвитку правових вчень про порушення митних правил, можливостей держави протистояти порушенням митних правил.

Отже, перший етап розвитку деліктологічних вчень про порушення митних правил пов'язаний саме із зародженням і становленням науки адміністративної деліктології.

Перші кроки, пов'язані з дослідженнями у галузі адміністративної деліктології, були зроблені у 70-80 роках ХХ ст. В.І. Ремньовим, Є.В. Додіним, В.П. Лозбяковим, Л.Л. Поповим, С.С. Овчинським, В.Ф. Фефіловою та ін.

У радянський період формуються методологічні основи адміністративної деліктології, вироблюється її теоретичний інструментарій, формуються наукові уявлення про природу, динаміку, структуру та причини антигромадських явищ.

Основоположником адміністративної деліктології як науки вважається В.І. Ремньов, який уперше ввів у науковий обіг термін «деліктологія». Оскільки завданням цієї науки є вивчення не всіх проступків в сукупності, а лише адміністративних, то й наука отримала назву «адміністративна деліктологія».

Починаючи з 90-років ХХ ст., спостерігається значне підвищення інтересу науковців до проблем адміністративної деліктології. У цей період вагомий внесок у розвиток адміністративної деліктології зробили вітчизняні вчені Є.В. Додін, О.І. Остапенко, С.Д. Подлінев.

У 1996 році слід відзначити, що О.І. Остапенко першим з вчених-адміністративістів в Україні захистив докторську дисертацію на тему «Адміністративна деліктологія» [1] і видав монографію «Адміністративна деліктологія: соціально-правовий феномен і проблеми розвитку» [2]. У 1997 році Є.В. Додін склав та видав курс лекцій та навчальний посібник «Адміністративна деліктологія» [3; 4]. С.Д. Подлінев розробив навчально-методичний посібник і навчальну програму для студентів «Адміністративна деліктологія» (1999 р.) [5].

Представники галузевих юридичних наук, використовуючи знання в галузі теорії соціальних відхилень і теорії правопорушень, досвід кримінологів, вивчають окремі види сукупностей правопорушень — адміністративних, цивільно-правових, екологічних, господарських, трудових (дисциплінарних), конституційних тощо. Однією з цих сукупностей правопорушень є сукупність порушень митних правил.

У 80-х роках минулого століття, до визнання вченими терміна «адміністративна деліктність», окремими авторами (В.М. Кудрявцевим [6], Ю.О. Денисовим [7], М.С. Малєїним [8]) робилися спроби визначити окремим поняттям всю су-

купність, весь масив правопорушень. Для визначення сукупності правопорушень як масового соціального явища, які охоплюють всі акти протиправної поведінки, що вчинюються у відповідному регіоні у певний період, вживаються терміни «деліктність», «правопорушництво». У сучасних працях поняття «правопорушництво» визначає О.Ф. Скакун, під яким розуміє соціальне явище, що є системою (сукупністю) конкретних правопорушень [9, 684].

У період зародження адміністративної деліктології наприкінці ХХ ст. у структурі адміністративної деліктності не виокремлювалися адміністративні проступки, що посягають на суспільні відносини, які складаються при переміщенні предметів через митний кордон України, на що у той час були об'єктивні підстави.

У 1980-1985 р. р. існували лише два види порушень митних правил: порушення державної монополії зовнішньоекономічної діяльності та порушення правил ввозу та вивозу через митний кордон СРСР окремих предметів (літературних творів, антикварних предметів тощо). Фахівці у галузі адміністративної деліктології не відокремлювали митні делікти в особливу групу у зв'язку з їх нечисленністю, тому довгий час дослідження деліктологічних аспектів митних правопорушень носили фрагментарний характер.

У 1984 році до Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі — КУпАП) було включено ст. 208 «Порушення митних правил» та ст. 209 «Контрабанда». Згідно з Указом Президії Верховної Ради УРСР від 03.08.1990 р. № 158-XII КУпАП було доповнено ст. 208¹ «Незаконне провезення через кордон товарів народного споживання».

Слід зауважити, що у першому Митному кодексі України 1991 р. (далі — МКУ) також були сформульовані 17 складів порушення митних правил, але норми КУпАП так і не були скасовані та існували паралельно із статтями МКУ 1991 р. І тільки з прийняттям 17 травня 2001 р. Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил» ст.ст. 208, 208¹ та 209 КУпАП були скасовані.

З того часу адміністративна відповідальність за порушення митних правил встановлюється тільки МКУ (як 2002 р., так і 2012 р.), де чітко визначається, що порушення митних правил — це адміністративне правопорушення. У зв'язку з цим сукупність адміністративних порушень митних правил (митну деліктність) обґрунтовано можна вважати підсистемою адміністративної деліктності.

В умовах розширення ринкових відносин, що обумовило збільшення кола суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, а також спрощення митного контролю і митного оформлення, суттєво зростає рівень митних правопорушень взагалі, адміністративно-караних особливо. Отже, об'єктивно виникає потреба у виявленні тих факторів, що їх спричинюють та розробці заходів, спрямованих на їх усунення. Тому відбувається формування наукового інтересу до проблем профілактики порушень митних правил та причин і умов, що сприяють їх вчиненню.

У 2002 році С.О. Баранов захистив дисертацію на тему «Попередження адміністративних правопорушень, що посягають на митні відносини» [10]. У цій роботі сукупність порушень митних правил розглядалася фрагментарно, а дослідження обмежувалися переважно вивченням детермінант порушень митних правил та виробленням практичних заходів попередження адміністративних порушень митних правил.

Окремим деліктологічним аспектам порушень митних правил було присвячено праці й інших вчених, але поза їх увагою залишається характеристика сукупності порушень митних правил як масового, соціального явища в системі адміністративної деліктності.

Оцінюючи досягнення науки у розробці ефективних заходів протидії митній деліктності того періоду, слід звернути увагу на перевагу нормативного аспекту, оскільки основні зусилля дослідників були зорієнтовані на удосконалення законодавства про відповідальність за порушення митних правил, що було цілком виправдано в умовах підготовки проекту нового Митного кодексу України.

Можна констатувати, що на початку ХХІ ст. у сфері зміцнення правопорядку у митній галузі виникають проблемні питання, що потребують нових наукових підходів, а митне право як галузь права і наука виявилось не повною мірою підготовленим до зростання кількості адміністративно-караних порушень митних правил.

Як правильно зазначав Ю.М. Дьомін, митне право, що розвивається і удосконалюється, потребує збагачення свого категоріального апарату і розширення світоглядного кругозору. З цією метою воно включає до свого складу такі поняття, як, наприклад, «деліктність», «девіантність», «дискреція» тощо, які дозволяють ясніше усвідомити складні проблеми, що стоять перед Держмитслужбою України [11, 483].

Тому, завдяки ретельному аналізу стану, тенденцій, динаміки, географії поширення тощо адміністративних порушень митних правил, об'єктивно виникає новий науковий напрямок — деліктологія порушень митних правил [12].

Митна деліктність (або, як зазначають деякі вчені, «адміністративно-митна деліктність» [13, 17]) — це сукупність порушень митних правил, вчинених у певний період часу, в певному регіоні або в державі в цілому, що є самостійним системно-структурним утворюванням, в якому окремі проступки є первинними елементами.

Деліктологами у митній галузі слід вважати тих вчених, які досліджували адміністративну деліктність у сфері митної справи, виявляли детермінанти митних правопорушень, розроблювали заходи щодо попередження порушень митних правил. Сучасні дослідження у галузі митної деліктології представлені працями таких науковців як Є.В. Додін, І.М. Романенко, С.Ю. Дьоміна, В.А. Суворкін та ін. Безсумнівно, за їх допомогою було збагачено понятійний апарат митної деліктології, окреслено коло теоретичних і практичних питань, які потребують негайного вирішення.

Із останніх робіт, присвячених окремим деліктологічним питанням у сфері митної справи особливо слід відмітити дисертацію С.Ю. Дьоміної на тему «Адміністративна деліктність у сфері митної справи» (м. Київ, 2011 р.) [14]. У цій роботі розглянуто систему норм, що регулюють відповідальність за порушення митних правил, як самостійний інститут митного права — митно-деліктне право, проаналізовано адміністративну деліктність у сфері митної справи, досліджено її структуру, динаміку, детермінанти вчинення адміністративних деліктів у сфері митних правовідносин.

І.М. Романенко у дисертаційному дослідженні на тему «Адміністративно-правові засади профілактики порушень митних правил» (м. Запоріжжя, 2011 р.) [15] визначила компетенцію суб'єктів профілактики порушень митних правил,

форми і методи діяльності митних органів у сфері профілактики порушень митних правил, охарактеризувала причини та умови вчинення порушень митних правил.

І хоча наукові здобутки цих вчених належать до галузі митного права і митно-правової науки, разом з цим, результати їх досліджень можна розглядати як частину наукового напрямку митної деліктології, оскільки висновки і пропозиції за результатами досліджень спрямовані на удосконалення діяльності відповідних органів з профілактики порушень митних правил.

Слід наголосити, що окреме місце у деліктологічних дослідженнях порушень митних правил мають зайняти вивчення особи правопорушника, аналіз специфічних властивостей особистості порушника митних правил та виявлення факторів, що формують мотивацію його протиправної поведінки. У даний час ці аспекти розвинути слабо, оскільки науковці (С.І. Марко, І.Ю. Потлов та ін.) більше уваги приділяють дослідженням особи контрабандиста-злочинця.

На підставі викладеного, можна дійти висновку, що на сьогодні теорія митних правопорушень розвинена в юридичній науці недостатньо і весь масив порушень митних правил, тобто митна деліктність, не вивчається єдиною галуззю науки або навчальною дисципліною. Тому, враховуючи наведені положення, є всі підстави стверджувати про зародження та необхідність формування самостійної науки «митна деліктологія», предметом вивчення якої є всі незлочинні правопорушення, що вчиняються в митній сфері та пов'язані із здійсненням митної справи; їх стан, структура, динаміка, географія, топографія та інші характеристики; особа порушника митних правил; причини та умови вчинення порушень митних правил; заходи щодо попередження цих негативних явищ.

Додатковим аргументом на користь виокремлення митної деліктології як науки є погляди вчених щодо визнання самостійності відповідальності за порушення митних правил. Як зазначає Є.В. Додін, «її поява — це еволюціонування адміністративної відповідальності за митні правопорушення» [16, 489].

Удосконалення інституту адміністративної відповідальності за порушення митних правил, розвиток та конкретизація положень про природу порушень митних правил, їх динаміку, стан, структуру, детермінанти, високий рівень теоретичних досліджень у сфері боротьби з порушеннями митних правил — все це є передумовою переходу на якісно новий рівень досліджень, до нового етапу вивчення митної деліктності — визначення теоретико-прикладних та методологічних засад митної деліктології.

Твердження про те, що митна деліктологія — самостійна наука не розкриває її зміст, всю повноту об'єкта, предмета її вивчення, а лише доводить необхідність вирішення теоретичних та практичних питань, пов'язаних з визначенням місця цієї науки в системі правових наук України.

Висновки. Отже, перспективними напрямками подальших досліджень окресленої проблематики є осмислення об'єкту, предмету митної деліктології, наукова розробка методології нової науки, яка має зайняти самостійне місце в системі правових наук України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Остапенко О.І. Адміністративна деліктологія: дис. ...д-ра юрид. наук : 12.00.07 / О.І. Остапенко ; Україн. акад. внутр. справ. — К., 1996. — 475 с.

2. Остапенко О.І. Адміністративна деліктологія: соціально-правовий феномен і проблеми розвитку / О.І. Остапенко. — Львів : Львівський ін-т внутр. справ при Україн. акад. внутр. справ, 1995. — 312 с.
3. Додін Е.В. Административная деликтология : курс лекцій / Е.В. Додін. — Одесса : БАХВА, 1997. — 116 с.
4. Додін Е.В. Административная деликтология : учеб. пособ. / Е.В. Додін. — Одесса : БАХВА, 1997. — 112 с.
5. Подлінець С.Д. Адміністративна деліктологія / С.Д. Подлінець. — О. : Юрид. літ., 1999. — 43 с.
6. Кудрявцев В.Н. Причины правонарушений / В.Н. Кудрявцев. — М. : Наука, 1976. — 267 с.
7. Денисов Ю.А. Общая теория правонарушения и ответственности (социологический и юридический аспекты) / Ю.А. Денисов. — Л. : Изд-во ЛГУ, 1983. — 142 с.
8. Малейн Н.С. Правонарушение: понятие, причины, ответственность / Н.С. Малейн. — М. : Юрид. лит-ра, 1985. — 191 с.
9. Скакун О.Ф. Теория государства и права (энциклопедический курс) : учебник / О.Ф. Скакун. — Харьков : Эспада, 2005. — 840 с.
10. Баранов С.О. Попередження адміністративних правопорушень, що посягають на митні відносини : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.07 / С.О. Баранов. — К., 2002. — 19 с.
11. Демин Ю.М. Таможенный контроль в Украине (Bibliotheca Studiorum) : монографія / Ю.М. Демин. — К. : Преса України, 2004. — 542 с.
12. Сєрих О.В. Деліктологія порушень митних правил: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / О.В. Сєрих. — О., 2007. — 196 с.
13. Додін Є.В. Організація боротьби з митними правопорушеннями та контрабандою : навч. посіб. / Є.В. Додін. — [2-ге вид., випр. та доп.]. — Львів : Сполом, 2010. — 368 с.
14. Дьоміна С.Ю. Адміністративна деліктність у сфері митної справи: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / С.Ю. Дьоміна ; Держ. науково-дослідний інститут Міністерства внутрішніх справ України. — Київ, 2011. — 260 с.
15. Романенко І.М. Адміністративно-правові засади профілактики порушень митних правил : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.07 / І.М. Романенко ; Запоріж. нац. ун-т. — Запоріжжя, 2011. — 17 с.
16. Додін Є.В. Відповідальність за порушення митних правил — новий вид юридичної відповідальності в Україні / Є.В. Додін // Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку державності та права : матер. міжнар. наук. конф. (Одеса, 30 листопада 2012 р.). — Т. 1 ; відп. за випуск д.ю.н., проф. В.М. Дрьомін ; Націон. ун-т «Одеська юридична академія». — Одеса : Фенікс, 2012. — С. 488-490.

